

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 348/1-ХІІІ/5 29.03.2012. године	
---	--

На основу члана 221. став 1. алинеја 16. и члана 266. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој XVIII редовној седници, одржаној дана 29.03.2012. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: УМЕТНОСТ ПАКРАЧКО-СЛАВОНСКЕ ЕПАРХИЈЕ У XVIII ВЕКУ, кандидата мр Александре Кучековић и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 24.02.2009. године.

Ова се одлука упућује Стручном већу Универзитета на сагласност.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Комисији 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Весна Димитријевић
---	--

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области <u>друштвено-хуманистичких наука</u> (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр.6/2067	
30.03.2012.	
(број захтева)	
(датум)	

З А Х Т Е В
за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Александре (Перо) Кучековић
 (име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ Александра (Перо) Кучековић
 (име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под
 насловом: _____

Уметност Пакрачко-славонске епархије у XVIII веку

Универзитет је дана 24.02.2009. својим актом под бр 612-18/28-09 дао сагласност
 предлог теме докторске дисертације која је
 гласила: _____

Уметност Пакрачко-славонске епархије у XVIII веку

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Александре (Перо) Кучековић
 (име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одлуком факултета под
 одржаној 23.02.2012. бр 166/1-XV/9 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Мирослав Тимотијевић	редовни проф.	историја уметности	Филозофски ф.
2. др Ненад Макуљевић	ванредни проф.	исто	Филозофски ф.
3. др Љиљана Стошић	виши на.сарадник	исто	Балканолошки институт

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 29.03.2012.

Прилог: 1. Извештај комисије са предлогом 2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја 3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА Проф. др Весна Димитријевић
--	--

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду

Наставно-научно веће Филозофског факултета на својој XVII седници, одржаној 23. фебруара 2012. именовало нас је у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације **УМЕТНОСТ ПАКРАЧКО-СЛАВОНСКЕ ЕПАРХИЈЕ У XVIII ВЕКУ**, коју је поднела докторант мр Александра Кучековић. Пошто смо се пажљиво упознали са рукописом достављеног докторског рада част нам је да Вам поднесемо следећи:

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Мр Александра Кучековић рођена је 6. априла 1972. у Нашицама у Хрватској. Школовала се у Загребу и Подравској Слатини, а 1997. завршила је студије историје уметности на Филозофском факултету у Београду, одбранивши дипломски рад под насловом *Култ светог Саве у српској уметности XVIII и прве половине XIX века*. Исте године уписала је магистарске студије на истом одељењу и под менторством проф. др. Мирослава Тимотијевића је 2006. одбранила магистарску тезу *Манастир Ораховица у Славонији*. Тренутно је запослена на Факултету ликовних уметности у Београду, као стручни сарадник у библиотеци, а једновременно је ангажована и као предавач за историју религиозне уметности новог века на Академији СПЦ за уметност и конзервацију у Београду.

Докторант Александра Кучековић је угледни истраживач српске уметности XVIII века на подручју Пакрачке епархије, што до сада потврдила кроз неколико научних студија, те једном књигом. У домаћој научној средини била је сарадник на пројекту *Српско-хрватске уметничке везе XVIII до XX века* Министарства науке РС, а тренутно је ангажована и као сарадник на *Пројекту регистра културне баштине Срба у Хрватској* СКД „Просвјета“ из Загреба.

Библиографија радова кандидаткиње:

1. *Порекло и значење теме Христос и Самарјанка на српским познобарокним иконостасима*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине, књ. 20, Нови Сад 1999.
2. *Иконостас Јована Четиревића Грабована у Ораховици*, Зборник Народног музеја (Историја уметности), XVII/2, Београд 2004.
3. *Небеска Србија* (критика), Златна греда, год. 4, бр. 36, Нови Сад октобар 2004.
4. *Манастир Ораховица у Славонији*, СКД „Просвјета“, Загреб 2007.

5. *Лоза српских владара и архиепископа у цркви манастира Ораховице у Славонији*, Зборник Народног музеја (Историја уметности), књ. 18, св. 2, Београд 2007.
6. *Историјски контексти промена у српском црквеном сликарству XVIII и XIX века*, Живопис, год. 1, бр. 1, Београд 2007.
7. *Димитрије, Захарије* (игумани манастира Ораховице), Српски биографски речник, књ. 3, Д-3, Београд 2007.
8. *Драган Дамјановић, Саборна црква Ваведења пресвете Богородице у Плашком* (приказ), Саопштења РЗСК XXVII-XVIII, Београд 2006.
9. *Бранко Чоловић, Манстир Крка* (приказ), Зборник Матице српске за ликовне уметности, бр. 37, Нови Сад 2006.
10. *Стилска и иконографска анализа иконостаса у Батајници*, Иконографске студије 2, Београд 2009.
11. *Duhovna kultura Srba od 16. do 18. stoljeća*, u: Slavonija, baranja i Srijem, vrela europske civilizacije, prvi svezak, Zagreb 2009.
12. *Две славонске проскомидије и нове претпоставке о Василију Романовићу*, Зборник Народног музеја (Историја уметности), књ. 19, св. 2, Београд 2010.
13. *Српска енциклопедија*, том III (В), Београд (САНУ), *Вуковар, Велика Бриљаница, Велика Барна, Велика Ператовица, Велика Писаница, Велики Бастаји, Велики Поганац, Велики Зденци, Војаковац, Воћин*, (културно-историјски соменици), у штампи.

Поднесени рукопис докторске дисертације УМЕТНОСТ ПАКРАЧКО-СЛАВОНСКЕ ЕПАРХИЈЕ У XVIII ВЕКУ мр Александре Кучековић састоји се од 364 странице текста и опремљен је апстрактима и кључним речима на српском и енглеском језику, пописима коришћених скраћеница, објављених и необјављених извора и литературе, те списком легенди за 296 илустрација приложених на крају рада у електронској форми (CD).

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет докторске дисертације мр А. Кучековић је визуелни уметнички хабитус Пакрачко-славонске епархије у историјски, културно и идејно заокруженом периоду XVIII столећа. Циљ дисертације представља синтетичка студија феномена уметничког функционисања једне православне епархије у наведеном периоду, с проблемски дефинисаним фокусима које су визуелне уметности остваривале у готово искључиво религиозном окружењу.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Основна полазна теза рада базирана је на покушају да се уметност Пакрачко-славонске епархије у XVIII столећу сагледа као интегрални део једновремених културних и друштвених трансформација на подручју Карловачке митрополије, односно да се средина ове дијецезе у наведеном периоду представи као крајње рецептивна за све манифестације усвајања нових образаца визуелне културе барокног средњоевропског окружења.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

У *уводном поглављу* укратко су изложене концепцијске поставке које су условиле сепаратно истраживање XVIII столећа као заокруженог историјског периода и назначено да су управо продукти визуелних уметности можда и најповољнији медиј за посматрање карактеристика времена у ком су постављени основи српске грађанске културне афирмације у Хрватској у наредном столећу. У наставку су сажето представљена и категоризирана досадашња истраживања у оквирима одабране теме и констатовано да је рад изискивао значајан повратак на изворе који су подразумевали како архивски и екстензиван теренски рад, тако и анализу савремених публикованих географских и статистичких приказа наведеног подручја. Просторни и временски распони рада, као и одабрана структура изложена у *Садржају* образложени су конкретним историјским и политичким околностима у којима је живела Пакрачко-славонска епархија у XVIII столећу, али и феноменима развоја православне религиозне уметности у барокном времену.

Поглавље *Епархија* подељено је на два потпоглавља са насловима *Оквири за културну историју* и *Структура и реформе*. У првом потпоглављу изнесени су основни токови друштвених и политичких процеса у којима су се нашли православни Срби у Славонији и северној Хрватској током XVIII века, као последица става да су управо они чинили примарни оквир развоја и карактера визуелне културе. У центру свих збивања, од оснивања епархије и успостављања њеног седишта у Пакрацу 1703. нашле су се пакрачко-славонске владике који су својим статусом и способностима пресудно утицали на укупан друштвено-политички хабитус православних Срба у Славонији.. Кроз анализу понашања појединих владика оцртани су кључни пунктови друштвеног и политичког положаја Срба у Славонији – од верских прилика обележених сталним притисцима на унију и опредељења Срба произашлог из сукоба Беча у Угара, етничких померања наметнутих готово сталним сеобама, друштвеног статуса великог дела становништва разапетог између цивилне и војне управе, притиска сиромаштва, ратова и дисфункционалног феудалног уређења. Као важни моменти подвучене су и две територијалне промене кроз које је прошла дијецеза у XVIII столећу – краткотрајно прикључивање града Осијека са околним селима јурисдикцији пакрачких епископа (1748-58.) и припајање територије Вараждинског генералата, односно претходне Сјеверинске епархије (1771.). Напредак реформи које је иницирало црквено средиште у Карловцима у Славонији је зависио од друштвене и економске стабилности која се значајније уочава од 40-их година века. Те прилике анализирани су у другом потпоглављу кроз праћење адаптације традиционалног епархијског устројства наслеђеног од српско-православне Пожешке митрополије која је егзистирала док се источни део Славоније налазио под турском влашћу у XVI и XVII веку. Током XVIII столећа као преломно доба означена је епоха епископа Софронија Јовановића (1743-1757.) када су у Пакрачко-славонској епархији усвојене све кључне верско-политичке реформе Митрополије и постављени основи за изградњу новог барокног културног окружења.

Један од одређујућих фактора развоја барокне визуелне културе уопште, па тако и оне у Пакрачко-славонској епархији у XVIII столећу била је улога наручилаца уметничких дела. Поглавље *Патронажа* доноси контекстуализацију локалних прилика кроз анализу специфичних категорија наручилаца и примарни закључак да се у Пакрачко-славонској епархији у XVIII столећу у, највећем броју случајева, радило о колективном феномену. Најзначајнију групу су свакако чинили епископи као покретачи и патрони свих већих уметничких подухвата у дијецези. Значајна је пажња посвећена периду епископовања Софронија Јовановића средином века као актера формирања

барокног епархијског центра Пакрацу у ком су подигнути репрезентативни епископски двор са придворном капелом и започето зидање монументалне катедралне цркве. Пакрац је под патронатом Јовановића постао живо градилиште у које су на његов позив стигли значајни уметници попут Јоакима Марковића и Василија Романовића. У овом су периоду уочени покушаји преношења свих кључних топоса барокног центра митрополије у провинцијску средину Пакраца. На основу доступних извора, али оптерећено значајно чињеницом готово ништа од слоја из XVIII века у Пакрацу није сачувано, анализирани су односи епископа и појединих уметника и услови под којима је до њихових ангажмана долазило и колико су способности и спрема неких од њих (Василије Романовић, Јован Четиревић Грабован, али и перзистенција зографских сликара) утицали на општу слику уметничких збивања у дијецези. Другу, мањинску, али утицајну категорију патрона у Славонији чинили су припадници православног племства. Они су патронажи уметничких дела за цркву прилазили углавном из оквира традиционалног есхатолошког контекста (Михајловићи), док је као једини српски патрон са јасном идеолошком и националном интенцијом идентификован генерал барон Михајло Микашиновић. Најшири слој наручилаца у епархији чинили су припадници црквених општина чија је финансијска афирмација стално расла током XVIII века, а самим тим и удео њихове надлежности у остваривању већих или мањих уметничких поручбина.

У поглављу *Простори уметности* идентификовани су основни простори у којима се манифестовала визуелна култура Пакрачко-славонске епархије, зависна од чинилаца који су дефинисани у ширим оквирима средњоевропске барокне културе. Посебно потпоглавље посвећено је епископском двору у Пакрацу. У одељку *Историја градње* је, на основу архивских и савремених извора, реконструисан ток грађевинских акција на дворској згради током XVIII века, при чему су каснији извори с почетка и краја XIX stoleћа послужили као примарни, јер двор у међувремену није прошао кроз значајније измене првобитног конструктивног и функционалног склопа. У потпоглављу *Провинцијски сјај – живот на двору* анализирана је наменска структура унутрашње концепције двора и њен развој током XVIII stoleћа с обзиром на јавну церемонијалну, административну и приватно резиденцијалну функцију дворског комплекса. Одељак под насловом *Континуитет и престиж – уметност на двору* посвећен је посматрању улоге и функције које су артефакти визуелни уметности имали у дворском окружењу у складу са претходно дефинисаним аспектима. Најзначајнији црквено правни акценат имала је галерија портрета пакрачко-славонских епископа која почиње да се формира од 40-година stoleћа, али и други уметничка дела намењена чисто верским аспектима функционисања двора – од ентеријера Благовештенске придворне капеле, преко икона и религиозних слика у појединим просторијама. Посебно потпоглавље посвећено је покушају реконструкције ентеријера *Катедрале* свете Тројице у Пакрацу, најзначајнијем, али и најмање познатом барокном простору дијецезе, који је сасвим нестао у генералној историцистичкој обнови концем XIX века. Наговештени су могући аутори и изглед како барокног иконостаса у саборној цркви из средине века, тако и зидног сликарства које је, према изворима с почетка XIX stoleћа, постојало на унутрашњим зидовима. У одељку под насловом *Цркве* је, према изворима и ранијим теренским описима, извршена готово идеална реконструкција образаца опремања ентеријера парохијских и филијалних цркава Пакрачко-славонске епархије, са фокусима на развоју и типологији дрворезбарских украса на иконостасима, али и сликаних и дрворезбарских украса посебно дефинисаних ентеријерских топоса (тронова, певница итд). У засебном потпоглављу *Барокни Gesamtkunstwerk – Богородичина црква манастира Пакре*, на основу сачуваног исцрпног инвентара из

последње трећине XVIII stoleћа, овај манастирски храм представљен је као пример јединственог концепта градње и опремања барокне дворанске цркве у распону од неколико деценија, са значајним девоционалним маријанским фокусима у предолтарском простору. Као дефинисане манифестације барокног церемонијалног и ритуалног живота цркве у потпоглављу *Ephemerality* представљени су верски ритуали у јавном простору, церемоније епископских инсталација у саборној цркви у Пакрацу реконструисане на основу писаних извора, те визуелни карактер епископских визитација које су дословно следили кодове истоветних церемонијалних прилика на ширем подручју Митрополије.

Намена уметничких врста и артефакта који су настајали у Пакрачко-славонској епархији током XVIII века анализирана је у поглављу *Намена уметности*, конципираном с обзиром на функцију сваке од њих у предоминантно црквеном окружењу. Као посебна подручја истраживања издвојена су: *Архитектура храмова* где је представљен развој облика и материјала црквених грађевина током stoleћа, од једноставних дрвених сеоских храмова, до развијених концепата провинцијских дворанских цркава подизаних углавом у напреднијим градским и варошким срединама у последњој четвртини века; потпоглавље *Зидно сликарство* издвојено је као посебан сегмент у ком су наведени и контекстуализовани ретки описани примери зидног сликаног украса у црквама; као посебно важно подручје манифестовања одређених локалних подсебности и специфичних развоја издвојен је *Тематски развој сликаних програма иконостаса* у оквиру ког су истражене рецептивне могућности и резултати пакрачко-славонске средине у контакту, на првом месту, са реформисаном барокном религиозном сликом руско-украјинског порекла, али и перзистенција зографских садржајних концепата у којима се рано идентификује контакт са претходним. Посебно је истакнут и специфичан иконографски опсег префериран у дијецези у задњој трећини века, присутан у плодној делатности Јована Четиревића Грабована, као и упливи садржајних специфичности које су у дијецезу доносили сликари из централних области Митрополије. Као посебан сегмент истраживања издвојен је осврт на визуелне манифестације култова националних светитеља у поглављу *Ангажована црквена сликарство култови националних светитеља* са оцртаним специфичностима њихове утилизације на подручју Славоније и северне Хрватске. У потпоглављу *Ризнички предмети* анализирани су врсте, намена, начини уметничког обликовања, поручивања и чувања различитих врста портативних предмета који су припадали ризничкој категорији при свакој цркви. Највише пажње посвећено је *Иконама* као најзаступљенијим ризничким артефактима док су *Графике* и *Остали ризнички предмети* проучени у посебним одељцима овог потпоглавља.

У *Закључном осврту* сажети су резултати истраживања и додатно је појашњен методолошки приступ у дисертацији произашао из неколико кључних и овде образложених фактора који су уметност и визуелну културу Пакрачко-славонске епархије у XVIII веку издвојили као сепаратни ентитет подвргнут истраживању

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

С обзиром на остварене резултате истраживања изнесених у докторској дисертацији мр Александре Кучековић сматрамо да она представља веома вредан допринос истраживањима националне визуелне културе новог века, посебно XVIII stoleћа. Њена вредност манифестује се и кроз оригиналан одабир посматрања једне православне епархије у наведеном периоду и ширем контексту као културне и

политичке средине способне да генерише савремен, али ипак посебан визуелни уметнички идиом.

6. Закључак:

С обзиром да је рукопис докторске дисертације УМЕТНОСТ ПАКРАЧКО-СЛАВОНСКЕ ЕПАРХИЈЕ У XVIII ВЕКУ у свему урађена према званично одобреној пријави исте, сматрамо да је по постављеним циљевима, архивским и теренским истраживањима, употреби референтне литературе, јасној и адекватној структури пред нама оригинално и самостално научно дело које је испунило све захтеве који су пред њега били постављени. Свесрдно Вам препоручујемо да се кандидату дозволи усмена одбрана писаног рада.

У Београду, 25. 02. 2012.

.....

Проф. др Мирослав Тимотијевић

.....

Проф. др Ненад Макуљевић

.....

Др Љиљана Стошић, виши научни сарадник
Балканолошки институт САНУ